

- 7.Задорожнюк И. Гражданская религия в США: дис. ... доктора филос. наук: 09.00.11.- М., НГОУ «Современная гуманитарная академия.
- 8.Колодний А. Україна в її релігійних вивах. – Л., 2005.
- 9.Колодний А. Історіософія релігії. - К., 2013.
- 10.Легойда В. Религиозность в безрелигиозную эпоху. Статья вторая // www/Foma.ru/text/about/legoyda/pages 2.
- 11.Мирошнікова Е. Гражданская религия. Возможна ли она в России // Религия и право. – 2004. – № 1.
- 12.Фуко М. Археологія знання. - К.: Основи, 2003.
- 13.Шилз А. Нація, національність, націоналізм і громадянське суспільство // Незалежний культуролог. Журн. «І».- 2001.- № 21.
- 14.Bellah R. The Broken Covenant: American Civil Religion in Time of Trial. – New-York, 1975.
- 15.Bellah R., Hammond P. Varieties of Civil Religions. – Harper-and-Row, 1980.
- 16.Encyclopedic Dictionary of Religion. – Washington, 1979.

1.3. Сергій ПРИСУХІН. Діалог релігії та науки: аспекти дослідження в працях Івана Павла II

В статті *С.Присухіна «Діалог релігії і науки: аспекти дослідження в працях Івана Павла II»* проаналізовано філософсько-богословські рефлексії Івана Павла II щодо сутнісних характеристик діалогу релігії і саме сучасної науки, завдання його вдосконалення в контексті становлення і розвитку культури життя (за концепцією Понтифіка).

Ключові слова: діалог релігії і науки, повага до наукових знань, Папська Академія захисту життя, проблемне поле діалогу між Католицькою Церквою і сучасною наукою.

The article analyzes the philosophical and the theological reflections of John Paul II in relation to the essential characteristics of a dialogue of religion and modern science, the task of its improvement in the context of the formation and development of the culture of life (the concept of John Paul II).

Key words: the dialogue of religion and science, evaluation of a dialogue of religion and modern science, respect for science, the Pontifical Academy of the protection of life, the problem field of the dialogue between the Catholic Church and modern science

Метою статті є дослідження проблеми діалогу між Католицькою Церквою і сучасною наукою, виокремлення специфіки діалогу між ними в контексті норм і вимог культури життя (за концепцією Івана Павла II).

Аналіз основних документів: філософсько-богословські аспекти діалогу між релігією та сучасною наукою були розглянуті в Конституції Другого Ватиканського Собору «Gaudium et Spes», енцикліках Івана Павла II «Fides et Ratio», «Centesimus Annus», праці Хабермаса Ю., Ратцингера Й. «Діалектика секуляризації. Про розум і релігію», апостольському повчанні Папи Франциска «Evangelii Gaudium». В світській філософії проблема відношення між наукою та релігією репрезентована зокрема монографічним дослідженням В. В. Климова «Відношення між наукою і релігією як індикатор духовного поступу: релігієзнавчий аспект» та ін.

Основні результати дослідження. Відомо, що на початку Третього тисячоліття наукове пізнання посіло центральне місце в системі цінностей культури сучасної цивілізації. Цей факт є беззаперечним, хоча ставлення до науки й оцінки її ролі та значення в історії неоднозначні, почасти навіть гостро суперечливі — від повного поклоніння до критичних звинувачень в усіх бідах сучасної цивілізації (сциєнтизм і антисциєнтизм). Від оцінок досягнень і прорахунків сучасної науки не залишився осторонь і Магістеріум Католицької Церкви, який у власний спосіб тлумачить процеси наукового пізнання світу та пропонує новий рівень діалогу між християнським богослов'ям та наукою. Актуалізована кризою сучасної цивілізації відповідну модель такого діалогу було запропоновано Папою Римським Іваном Павлом II (пontiфікство 1978—2005 рр.).

Проблемне поле організації зазначеного діалогу виокремили положення, які були озвучені Іваном Павлом II на засіданні Папської Академії наук з нагоди сторічного ювілею з дня народження А. Ейнштейна (1979 р.). Не менш значущими стали виступи папи з нагоди з 50-річного ювілею створення Папської Академії наук (28.10.1986 р.), промова з нагоди 300-ї

річниці праці І. Ньютона «Математичні начала натуральної філософії» (12.11.1983 р.), а також виступ з нагоди завершення роботи спеціальної комісії щодо перегляду справи Г. Галілея (31.10.1992 р.). Практичний підхід Івана Павла II в питаннях здійснення діалогу між релігією та наукою зумовив створення нових Папських академій. До десяти вже існуючих і були долучені новостворені Академія соціальних наук та Академія захисту життя.

Папську Академію соціальних наук було засновано 23 грудня 1991 р. з метою «забезпечити кваліфікований внесок Апостольського престолу у дослідження в царині дуже важливий, своєчасний і оновлювальний розвиток доктрини» (3), що стало продовженням численних папських ініціатив, пов'язаних із вивченням та поширенням соціальної доктрини Католицької Церкви (1991 р. — «Рік соціальної доктрини Церкви»). Головний зміст і мета діяльності започаткованої Академії соціальних наук (*Motu proprio Socialium Scientiarum*, 01.01.1994 р.) співвідносилися із положеннями енцикліки «*Centesimus Annus*» («Сотий рік», 01.05.1991 р.), яка підсумовувала майже сторічний досвід Церкви з дослідження й вирішення соціальних питань. Згідно із статутом Академії, головною метою її науково-дослідницької діяльності стало сприяння «вивченню і просуванню соціальних, економічних та юридичних наук в світлі соціальної доктрини Церкви»(2).

Папську Академію на захист життя (*Motu proprio Vitae Misterium*) було засновано Понтифіком 11 лютого 1994 р. В Апостольському посланні, яким обґрунтовувалася необхідність створення цієї академії, зокрема зазначалось, що «присутність Церкви у галузі охорони здоров'я триває століттями... Проповідуючи «Євангеліє життя» у мінливій історичній і культурній ситуації, необхідно слідувати істині Євангелія і бути уважними до «знаменн часу». Зокрема, у сфері охорони здоров'я необхідно залучити всі можливі знання на службу людському життю, оскільки там, де техніка не в змозі дати вичерпні відповіді, має виявитися «закон любові»» (2)3. Метою діяльності Академії стало вивчення питань захисту життя, а також інформування суспільства про наукову діяльність у цій царині (напрями, об'єкти, результати дослідження), про існуючі загрози людському життю, яке дароване людині Богом (сприяти формуванню шанобливого та бережливого ставлення до всіх форм життя на Землі).

Згідно з її статутом, Академія на захист життя складається із 70 членів, кандидатури яких затверджує Папа на основі їхніх професіональних якостей, досвіду й беззастережного служіння праву на життя кожної людини (ст. 3—5). Академіків обирають, незважаючи на релігійні вподобання, національну належність, серед священнослужителів і простих мирян, фахівців різних дисциплін, що досліджують різні аспекти розвитку людського життя (медицини, біології, права, теології, філософії, соціології, антропології). Єдина вимога, яка об'єднує академіків, — визнання вчення Католицької Церкви щодо цінності людського життя (недоторканість людського життя від зачаття до природної смерті) і гідності людини (ст. 2, 3, 5, 6, 13) (4).

¹ Папська ватиканська академія образотворчого мистецтва і словесності віртуозів при Пантеоні (1542 р.), Папська академія наук (1603 р.), Папська Римська богословська академія (1699 р.), Папська Церковна академія (1701 р.), Папська Літургійна академія (1748 р.), Папська академія непорочної Діви Марії (1835 р.), Папська Римська археологічна академія (1810 р.), Папська академія вшанування мучеників (1871 р.), Папська Римська Академія св. Томи Аквінського (1879 р.), Папська міжнародна Маріанська академія (1946 р.) // Католическая энциклопедия. — Том III. -М.: Научная книга, 2007. — С.1264—1270.

² Giovanni Paolo II. Lettera Apostolica in forma di «*Motu Proprio*» *Socialium Scientiarum del sommo Pontefice Giovanni Paolo II con cui viene costituita la Pontificia Accademia delle Scienze Sociali* [Електронний ресурс]. — Електрон. дан. — Режим доступу: http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/motu_proprio/documents/hf_jp-ii_motu-proprio_01011994_socialium-scientiarum_it.html, вільний. Назва з екрана. .

³ Giovanni Paolo II. Lettera Apostolica in forma di «*Motu Proprio*» *Vitae Misterium con la quale viene Istituita la Pontificia Accademia per la Vita* [Електронний ресурс]. — Електрон. дан. — Режим доступу: http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/motu_proprio/documents/hf_jp-ii_motu-proprio_19940211_vitae-mysterium_it.html, вільний. Назва з екрана. — Мова італ.

⁴ Giovanni Paolo II. Lettera Apostolica in forma di «*Motu Proprio*» *Socialium Scientiarum del sommo Pontefice Giovanni Paolo II con cui viene costituita la Pontificia Accademia delle Scienze Sociali* [Електронний ресурс]. —

Вектор розвитку взаємодії релігії й науки конкретизували такі програмні енцикліки, як «Centesimus Annus» («Сотий рік», 01.05.1991 р.) та насамперед «Fides et Ratio» («Віра і розум», 14.09.1998 р.). У «Fides et Ratio» Святий Отець оприлюднив основоположну тезу Магістеріуму Церкви в ставленні християнського віровчення до розуму: «Віра і Розум — ніби два крила, на яких людський дух підноситься до споглядання істини. Сам Бог прищепив людському серцю прагнення до пізнання істини, остаточною метою якого є пізнання Його самого, щоб людина, пізнаючи і люблячи Його, могла осягнути повноту істини про себе» (5). Останнє стає підставою вирішення давньої дилеми двох суперечливих позицій — «вірити, щоб розуміти» та «розуміти, щоб вірити», що надає право всім людям як віруючим, так і невіруючим на пошук істини в межах відносно автономного земного життя.

Свого часу зазначену дилему було розглянуто на Другому Ватиканському Соборі (1963—1965 рр.), акцентувавши при цьому на необхідності активніше пізнавати земний світ, уважаючи, що ця «справа зовсім слухна; а цього не тільки вимагають люди нашого часу, але воно згідне також з волею Творця. Бо з самої таки сотвореної природи всі речі є випосажені своєю, собі питомою сутністю, правдою, добротою, собі властивими законами і ладом, які людина повинна шанувати, признаючи всім наукам і мистецтву властиві їм методи. Тому методичне досліджування в усіх науках, як тільки воно проводиться способом справді науковим та й за моральними засадами в дійсності ніколи не супротивляється вірі, бо і справи світські, і справи віри походять від одного і того ж Бога»⁶. Таким чином, є можливість виокремити основні завдання, від вирішення яких залежить зміст діалогу релігії та науки, ураховуючи потреби поступу суспільного життя і необхідність подолання системної кризи сучасної цивілізації.

Першим завданням є організація взаємодії філософсько-богословських досліджень щодо вирішення найболючіших проблем сучасної людини як особи (ураховуючи вимоги соціальної доктрини Католицької Церкви) із всіма галузями наукового та гуманітарного знання, які своїм предметом визначають сутнісні характеристики особи та вивчення умов її істинного буття. В енцикліці «Centesimus Annus» Іван Павло II аргументував: «Щоб повніше втілити у життя одну-єдину істину про людину в мінливих соціальних, економічних і політичних умовах, воно (соціальне вчення Католицької Церкви. — Авт.) вступає в діалог з різними дисциплінами, які досліджують людину, і засвоює все, що в них є цінного» (7). Такий діалог надає соціальній доктрині Церкви характеристик істинності, конкретності, актуальності, щоб «краще прислужитися кожній людині, пізнаючи її і люблячи в усій повноті її покликання» (8). Водночас гуманітарні науки завдяки діалогу з релігією конкретизують зміст своїх досліджень у світлі нових перспектив, які відкриває християнське віровчення.

Другим завданням діалогу релігії та науки, на думку Соціального Вчителства, є утвердження загальної поваги до раціональних (наукових) знань, понад те, Церква залишає за собою право їх критичної переоцінки в межах функціонального значення та окреслення необхідних і бажаних соціально-гуманітарних перспектив, які витікають із сутнісних потреб

Електрон. дан. — Режим доступу: http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/motu_proprio/documents/hf_ip-ii_motu-proprio_01011994_socialium-scientiarum_it.html, вільний. Назва з екрана.

⁵ Іван Павло II. Енцикліка «Fides et Ratio — Віра і розум» Святішого Отця Івана Павла II до єпископів Католицької Церкви про співвідношення віри й розуму. [Текст] — К.-Львів: Свічачо, 2000. -С. 5.

⁶ Душпастирська Конституція про Церкву в сучасному світі «Радість і надія — Gaudium et spes» [Текст] // Документи Другого Ватиканського Собору. Конституції, Декрети, Декларації. — Львів: Свічачо, 1996. — С. 537.

⁷ Іван Павло II. Сотий рік (Centesimus Annus) енцикліка Вселенського архієрея Івана Павла II до достойних братів у єпископському служінні, священиків і дияконів, членів релігійних спільнот, до всіх вірних християн і всіх людей доброї волі з нагоди сотої річниці енцикліки «*Rescriptum novarum*». [Текст]. — К.: Кайрос, 2001. — С. 97.

⁸ Іван Павло II. Сотий рік (Centesimus Annus) енцикліка Вселенського архієрея Івана Павла II до достойних братів у єпископському служінні, священиків і дияконів, членів релігійних спільнот, до всіх вірних християн і всіх людей доброї волі з нагоди сотої річниці енцикліки «*Rescriptum novarum*». [Текст]. — К.: Кайрос, 2001. — С. 97.

та інтересів людини як особи. Нові технічні й наукові знання слід поставити на службу істинним потребам людини, поступово збільшуючи їх загальний позитивний потенціал для всіх людей без винятку, що унеможливить вузькопрагматичну монополію на знання, яка поглиблює існуючі форми соціальної несправедливості.

Третім завданням діалогу Католицька Церква визначає взаємодію її соціальної доктрини із соціально-економічними науками, які віддзеркалюють характер і форми суперечливих соціально-економічних відносин на рівні глобалізованого суспільства. У промові до Папської Академії суспільних наук (06.03.1999 р.) Іван Павло II наголосив на тому, що соціальні конфлікти набувають раніше невідомих і небезпечних характеристик. Позитивні чинники науково-технічного прогресу (наприклад, реорганізація і перерозподіл праці), які забезпечують сталий економічний розвиток, можуть водночас мати негативний зміст (збільшуючи неконторольовану експлуатацію робітників у тих чи тих сферах економіки або безробіття), якщо не враховують людські й моральні аспекти. У такому разі весь поступ економіки буде замінений тенденцією регресивного розвитку «руйнацією людської особистості» (9). Ось чому однією з можливих передумов, які сприяють подоланню «культури смерті», є організація науково-гуманітарних досліджень щодо оцінки впливу на економіку духовних цінностей. Відомо, що метою економіки є не сама економіка, а її людське і суспільне призначення, «економіка, праця і бізнес в першу чергу слугують особі» (10). Останнє твердження отримало свою прописку у філософії та інших соціальних науках. В такому значенні Церква радить в керуванні сферою економічних процесів брати до уваги християнські етичні та метафізичні аргументи, за висловом Папи Івана Павла II, «ми маємо переконалися в пріоритеті етики над технологією, приматі світу людини над світом речей, перевагу духу над матерією... Людина науки дійсно допоможе людству, якщо для неї переважатиме «трансцендентність людини над світом і трансцендентність Бога над людиною»» (11).

Четверте завдання виявляється в тому, що позиція у ставленні Церкви до науки має сприяти соціальному прогресу загалом. Оцінка ролі та значення сучасної науки і техніки Церквою зазвичай позитивна. Сучасна наука й техніка, як відомо, є ключовими чинниками соціального прогресу. Позаяк Церква не опирається на прогресу, а навпаки - намагається його підтримати, вважаючи «науку і техніку чудовим плодом людської творчої діяльності, здатністю, до якої людину наділив Бог» (12). Основною вимогою до сучасної науки й техніки стає таке застосування їх новітніх досягнень, яке враховує сутнісні потреби та інтереси людей (13).

П'яте завдання полягає в забезпеченні нового рівня діалогу релігії та науки, урахуовуючи спільну критичну оцінку глобальних проблем сучасної цивілізації й насамперед тих небезпек, які виникли у відносинах між людиною та довкіллям. Іван Павло II доводив,

9 Address of John Paul II to the participants in the Fifth General Assembly of the Pontifical Academy of Social Sciences. Saturday, 6 March 1999 [Електронний ресурс]. — Електрон. дан. — Режим доступу: http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/speeches/1999/march/documents/hf_jp-ii_spe_19990306_acd-sciences_en.html, вільний. Назва з екрана. — Мова англ.

10 Address of John Paul II to the participants in the Fifth General Assembly of the Pontifical Academy of Social Sciences. Saturday, 6 March 1999 [Електронний ресурс]. — Електрон. дан. — Режим доступу: http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/speeches/1999/march/documents/hf_jp-ii_spe_19990306_acd-sciences_en.html, вільний. Назва з екрана. — Мова англ.

11 John Paul II. Apostolic journey to Pakistan, Philippines I, GUAM (United States of America II), Japan, Anchorage (United States of America II) (February, 16-27, 1981). Address of His Holiness John Paul II to Scientists and representatives of the United Nations University. Hiroshima, Wednesday, 25 February 1981 [Електронний ресурс]. — Електрон. дан. — Режим доступу: http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/speeches/1981/february/documents/hf_jp-ii_spe_19810225_giappone-hiroshima-scienziati-univ_en.html, вільний. Назва з екрана.

12 John Paul II. Apostolic journey to Pakistan, Philippines I, GUAM (United States of America II), Japan, Anchorage (United States of America II) (February, 16-27, 1981). Address of His Holiness John Paul II to Scientists and representatives of the United Nations University. Hiroshima, Wednesday, 25 February 1981 [Електронний ресурс]. — Електрон. дан. — Режим доступу: http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/speeches/1981/february/documents/hf_jp-ii_spe_19810225_giappone-hiroshima-scienziati-univ_en.html, вільний. Назва з екрана. Мова англ.

13 Компендіум соціальної доктрини Церкви. [Текст] — К.: Кайрос, 2008. — С. 283.

що прагматичне використання природних ресурсів («завоювання та експлуатація») має попередню й тривалу історію, починаючи з первісної землеробної до сучасної технологічної культури. Головний ризик сьогодні полягає в тому, що, використовуючи довкілля як «ресурс», людство ризикує знищити навколишнє середовище як свій «дім» (14). Святий Отець нагадував про безумовну відповідальність християн як перед Богом, так і перед іншими людьми за збереження цілісного й здорового довкілля (природи) як спільного блага. Узагальненим і перевіреним імперативом стає ідея про необхідність поєднання досягнень науково-технічного прогресу та цінностей християнства, які гарантуватимуть їх здійснення на користь всіх людей. «Якщо людство сьогодні досягне успіху в об'єднанні новітнього наукового потенціалу з міцними етичними вимірами, воно, безумовно, буде в змозі зберегти довкілля, як дім, і довкілля, як ресурс для людини і людства» (15).

В передостанніх рядках енцикліки «Fides et Ratio» Папа Іван Павло II звернувся із закликом до науковців: «Слова захоплення й заохочення я звертаю до тих сміливих піонерів науки, яким людство великою мірою завдячує свій нинішній розвиток, але водночас я маю обов'язок закликати їх продовжувати свої зусилля, не випускаючи з поля зору горизонту мудрості, яка поряд із науковими й технічними здобутками розглядає також філософські та етичні цінності, які є характерними та невід'ємними виявами ідентичності людини» (16).

Тема діалогу між релігією та наукою в філософсько-богословських напрацюваннях Івана Павла II не вичерпується перерахованими вище завданнями і імперативами, насправді їх існує набагато більше, але обмежений обсяг дозволяє коротко перерахувати лише ті проблеми, які актуалізують дискурс статті. Наприклад, проблема досягнень біотехнології і відповідальності науковців; наука і постачання продовольства; діяльність мирян у світі науки; проблема діяльності католицьких асоціацій у сфері медицини й медична наука; культура і наукові дослідження; сенс життя та науковий прогрес.

Позицію Івана Павла II підтримують аргументи папи Бенедикта XVI (понтифікував в 2005—2013 роках), який також вважає, що розум (як наукове пізнання) є «способом очищення і впорядкування релігії». Водночас, сучасна цивілізація містить певні «патології розуму», які є гранично небезпечними в своїх земних проявах. Прикладами слугують створення атомної бомби, штучної людини як продукту генної інженерії тощо. «Ось чому розум, — на думку Бенедикта XVI, — також повинен пройти очищення, відчуті свої межі і навчитися слухати те, про що говорять великі релігійні передання людства. Коли розум повністю емансипується і заперечує готовність вчитися, від «корелятивності» він стає руйнівним. ... необхідна «корелятивність» розуму і віри, розуму і релігії, покликаних до взаємного очищення і освячення, які потребують одна одну і які повинні це визнати» (17).

Як висновок до статті можна використати слова Папи Франциска, оприлюднені ним в Апостольському повчанні «*Evangelii Gaudium*» («Радість Євангелія», 24.11.2013 р.) щодо вдосконалення організації діалогу між релігією та наукою у спеціально виокремленому підрозділі «Діалог між вірою, розумом і наукою». Франциск констатує, що діалог між релігійною вірою та наукою є частиною євангелізаційної місії Католицької Церкви, яка сприяє облаштуванню миру в людському співжитті: «Віра не боїться розуму, а навпаки, шукає його і довіряє йому... Євангелізація уважно стежить за науковим прогресом і прагне

¹⁴ John Paul II. Address of His Holiness Pope John Paul II to Conference on Environment and Health. Monday, 24 March 1997 [Електронний ресурс]. — Електрон. дан. — Режим доступу: http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/speeches/1997/march/documents/hf_jp-ii_spe_19970324_ambiente-salute_en.html, вільний. Назва з екрана. — Мова англ.

¹⁵ John Paul II. Address of His Holiness Pope John Paul II to Conference on Environment and Health. Monday, 24 March 1997 [Електронний ресурс]. — Електрон. дан. — Режим доступу: http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/speeches/1997/march/documents/hf_jp-ii_spe_19970324_ambiente-salute_en.html, вільний. Назва з екрана. Мова англ.

¹⁶ Енцикліка Fides et Ratio Святого Отця Івана Павла II до єпископів Католицької Церкви про співвідношення віри й розуму. [Текст] — К.: Кайрос, 2000. — С. 147—148.

¹⁷ Хабермас Ю., Ратцингер Й. (Бенедикт XVI). Діалектика секуляризації. О разуме и религии [Текст] / Пер. с нем. — М.: Библиейско-богословский институт св. апостола Андрея, 2006. — С. 105—106.

освітити його світлом віри і природним законом, щоб завжди зберігалася повага до центральності і найвищої цінності людської особи на всіх етапах її життя. Усе суспільство може бути збагачене завдяки цьому діалогу, який відкриває нові горизонти думки і розширює нові можливості розуму. Це є також шлях гармонії і миру» (18).

1.4. Ганна КУЛАГІНА-СТАДНІЧЕНКО. Категорія любові як аксіологічний маркер індивідуальної релігійності православного віруючого

Автор статті «Категорія любові як аксіологічний маркер...» Г.Кулагіна-Стадніченко розглядає категорію любові у богословському контексті сучасності, що дозволяє визначити її аксіологічний потенціал та праксеологічну цінність для реалізації індивідуальної релігійності православного віруючого, визначити певні колізії, пов'язані з практичною реалізацією концепту «любов» у православ'ї.

Ключові слова: сакральність любові, ідеологічні викривлення християнського поняття «любов», світське та православне розуміння любові, уранополітизм, теорія теологуменів, «гібридне православ'я», християнський патріотизм.

Hanna Kulagina-Stadnichenko in her article "Category of Love as a axiological marker by individual religiosity of the Orthodox believer" is examines the love category in the theological context of the present, to determine its axiological and praxeological potential value to the implementation of individual religious Orthodox believer, identify certain impacts related to the practical implementation of the concept of "love" in Orthodoxy.

Keywords: sacred love, ideological distortion of the Christian concept of "love", secular and orthodox understanding of love, uranopolityzm, theory teolohumeniv, «hybrid Orthodoxy», Christian patriotism.

Актуальність дослідження. Як засвідчують соціологічні опитування, серед головних цінностей православного віруючого важливе місце займає любов: її з православ'ям асоціюють 30% прихожан церков (19). Друге та третє місця у рейтингу посідають дотичні до любові категорії милосердя, доброти, допомоги ближньому (21%) та віри (15%). Четверте місце православні відводять «церковно-літургійним цінностям» (14%). Слід відзначити гендерні відмінності респондентів. Так, при самовизначенні щодо аксіології православ'я, у жінок категорія віри перейшла з третього місця на четверте, поступившись «церковно-літургійним» цінностям, список яких склали, зокрема, «храм, срібний хрест, свята вода, ікони, святині», що вказує на деяку «матеріалістичність» жінок порівняно з чоловіками. Останні церковно-літургійні поняття поставили на четверте місце за своєю значущістю, включили до них «слово Боже», «Царство Небесне», «Христос». Для чоловіків «віра» посідає друге місце, а третя позиція відводиться цінності милосердя. Водночас обидві групи православних респондентів вважають любов ціннішою за віру.

З іншого боку, у свідомості сучасного православного віруючого сакральність любові утилізується на догоду певного соціуму, зазнає ідеологічних викривлень. Трансформуються головні чинники любові: толерантність, справедливість, любов до ворогів, ближнього, Батьківщини. Сьогодні значно заповільзоване православ'я формує спосіб життя, світогляд, ціннісно-нормативні погляди своїх вірних. Так, деякі священники вважають, що толерантність означає нерозбірливість між добром і злом, оскільки «ніхто не має монополії на істину», однак Православна Церква та її Божественна істина виступає єдиною альтернативою цьому. Відповідно, формується образ «ворогів Православ'я» (20). Останніми постають не лише держави (21), окремі політики (22), публічні особи (23), а й вища суспільно-політичного

¹⁸ Папа Франциск. Апостольське повчання «Радість Євангелія» // За ред. о. Тараса Барщевського. — Львів: Свічачо, 2014. — С. 180.

¹⁹ КТО ТАКИЕ СОВРЕМЕННЫЕ ВЕРУЮЩИЕ И ЧТО МОЖЕТ ОСКОРБИТЬ ИХ ЧУВСТВА? // СОЦПРОС СОЦИОЛОГИЧЕСКОЙ СЛУЖБЫ «СРЕДА» - 13.06.2013. РЕЖИМ ДОСТУПУ: [HTTP://WWW.NSAD.RU//ARTICLES/КТО ТАКИЕ - SOVREMENNYE-VERUYUSHNIE-I-CHTO-MOZHET-OSKORBIT-IN-CHUVSTVA](http://www.nsad.ru//articles/кто-такие-современные-верующие-и-что-может-оскорбит-их-чувства)

²⁰ Доклад для круглого стола «Православие и патриотизм». — 13.12.2015. — Режим доступу: <http://r-v-s.su/statia/doklad-dlya-kruglogo-stola-pravoslavie-i-patriotizm>

²¹ Прот. Александр Ильяшенко. Почему Православие – главный враг Америки? (Часть I). –Режим доступу: <http://www.pravmir.ru/pochemu-pravoslavie-glavnyj-vrag-ameriki-chast-1/>